

H. Sytnyk

CLASSIFICATION OF THE BUSINESS PROCESSES OF COMMERCIAL ENTERPRISE ON THE BASIS OF PROCESS APPROACH

Modern approaches on classification of the business processes of enterprise are analyzed in this Paper. On the basis of its generalization and development the additional classification features of its division are formulated, systematisation of the types of business processes of commercial enterprise is made, author's referential model of business processes for commercial enterprises as the basis for the implementation of process oriented financial planning is set forward.

Key words: business process, model, commercial enterprise, financial planning.

© Г. Ситник

Надійшла до редакції 18.09.2012

УДК 336.1

**ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

ТЕТЯНА ТАБАКОВА,

аспірант кафедри фінансів

Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

У статті розглянуто основні теоретичні засади бюджетного планування, досліджено особливості програмно-цільового методу бюджетного планування в Україні в сучасних умовах, проаналізовано виконання планових показників видаткової частини бюджету, виявлено основні недоліки сучасного процесу бюджетного планування та зроблені висновки щодо шляхів удосконалення процесу планування бюджетних видатків.

Ключові слова: планування видатків бюджету, програмно-цільовий метод, бюджет, бюджетне фінансування.

Постановка проблеми. Економічний стан будь-якої країни тією чи іншою мірою залежить від її бюджетної та податкової політики. Від рівня розвитку економіки залежить стабільність та достаток громадян. Держава на сьогодні відіграє важливу роль у забезпеченні економічного розвитку України, адже без державної підтримки, без запровадження дієвих механізмів оптимізації стану галузей народного господарства досягти зростання економічних показників практично неможливо. Вирішення проблем, які існують у державі, можливе лише за умови впровадження активної бюджетної політики, яка сприятиме економічному зростанню та відновленню галузей народного господарства. Ефективна бюджетна політика повинна стати одним із суттєвих механізмів впливу, за допомогою якого Україна досягне бажаних результатів.

Першим кроком на шляху досягнення ефективності є раціональне планування бюджетних видатків, особливо в ситуації, коли бюджетні ресурси досить обмежені. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів існує необхідність розробки методологічних підходів до запровадження планування видатків бюджету за програмно-цільовим методом.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми розвитку й удосконалення методів бюджетного планування, становлення бюджетного планування, регулювання бюджетної системи досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема О. С. Гаркавенко, Т. Г. Затонацька, С. І. Юрій, О. Д. Василик, К. В. Павлюк, О. М. Лозова, К. М. Владимиров, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, А. Ілларіонова, Дж. М. Кейнс та ін. Проте питання вдосконалення процесу бюджетного планування потребують постійного аналізу та дослідження з огляду на постійну зміну законодавчих норм, політичну кон'юнктуру та вдосконалення методичного інструментарію бюджетного планування.

Метою статті є дослідження основних теоретичних засад бюджетного планування, аналіз сучасного стану планування видатків Державного бюджету України та проблем планування видатків за допомогою використання програмно-цільового методу, а також визначення шляхів оптимізації процедури бюджетного планування.

Виклад основного матеріалу. Бюджет держави - ефективний інструмент, за допомогою якого вона може впливати на економічні та соціальні процеси в країні. У сучасній зарубіжній практиці бюд-

жет використовується державою як засіб впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства, саме тому при плануванні бюджетних показників ураховуються можливості бюджету щодо впливу на підтримку стійкої економічної динаміки, зайнятості, інвестицій, інновацій, вирівнювання розвитку регіонів тощо.

Сьогодні для підвищення ефективності бюджетного процесу необхідно вирішити проблеми поліпшення прозорості й зрозумілості бюджету для громадськості, поліпшення якості державного фінансування, яке залежить як від обсягу реальних доходів

бюджету, так і від того, наскільки ефективно розпорядники бюджетних коштів управляють цими фінансовими ресурсами.

Оптимізація процесу планування бюджету - одна з передумов побудови ефективного бюджетного процесу. Єдиного визначення поняття "бюджетне планування" немає, і це пояснюється тим, що, досліджуючи бюджетний процес, кожен автор вкладав у своє визначення ті принципи й особливості, які визначали загальний зміст його праці. У табл. 1 наведено декілька визначень, які демонструють різноманітність наукових підходів їх авторів.

Таблиця 1. - Наукові підходи до визначення поняття "бюджетне планування" [4]

Автор	Поняття
О. Василик, К. Павлюк (2004) [2], Л. Феценко [13]	Науково обґрунтований процес визначення джерел створення й напрямів використання бюджетних ресурсів в економіці держави з метою забезпечення стабільного економічного й соціального розвитку
Л. Сафанова (2001) [11]	Комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів із визначення доходів і видатків бюджетів у ході їх складання, розгляду й затвердження
Ю. Пасічник (2008) [8]	Процес формування показників бюджетного змісту державними законодавчими та виконавчими органами певного рівня на конкретний період часу
С. Юрій, В. Стоян, М. Мац (2002) [14]	Централізований розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту й національного доходу по всіх ланках бюджетної системи та видах фінансових планів на підставі Державної програми економічного і соціального розвитку держави

У процесі дослідження будь-якої складової бюджетного менеджменту держави важливим є аналіз механізму її здійснення та виявлення позитивних і негативних рис цього процесу. Планування бюджетних видатків в Україні здійснюється через застосування програмно-цільового методу (стаття 20 Бюджетного кодексу України [1]), який є на сьогодні найбільш прогресивною й ефективною формою бюджетування на рівні держави та регіональному рівні. Програмно-цільовий метод сьогодні широко застосовують у США та європейських країнах.

Його головні переваги - передбачення результатів виконання кожної бюджетної програми та оцінка ефективності використання державних коштів на кожному етапі. За оцінками фахівців, сьогодні кращого методу формування, реалізації, моніторингу й контролювання виконання бюджету, а також оцінювання результативності бюджетних програм не існує.

Проте в Україні застосування програмно-цільового методу знаходиться на початковій стадії свого формування. Концепція застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі передбачає використання програмно-цільового методу в процесі формування бюджетних видатків ще з 2002 року, проте й сьогодні цей метод задіяний лише частково.

Важливою проблемою програмно-цільового методу фінансування бюджетних видатків сьогодні є невідповідність сучасних бюджетних програм одному з головних принципів програмно-цільового фінансування - бюджетні програми мають передбачати виділення бюджетних коштів не на поточне фінансування, а на забезпечення соціально-економічної результативності від запровадження бюджетної програми в майбутньому.

Існування великої кількості бюджетних програм ускладнює процедуру контролю за цільовим вико-

ристанням бюджетних коштів, сприяє зростанню програм, які не спрямовані на розвиток, а навпаки, фінансують поточне споживання, ускладнює процес узгодження програм у довгостроковій перспективі, призводить до недофінансування та зміни пріоритетів бюджетного фінансування щороку, веде до зростання кількості недофінансованих програм, що не досягають кінцевих соціально-економічних цілей їх створення.

Так, наприклад, за даними Міністерства фінансів України у 2010 році в порівнянні з 2009 роком у галузі охорони здоров'я кількість бюджетних програм зросла на 21 програму (табл. 2), в освітній галузі - на 12 програм, у сфері житлового господарства на 8 бюджетних програм, незважаючи на те, що їх кількість у 2009 році й так була високою.

Іншою проблемою, яка існує сьогодні в Україні, є неузгодженість програм у середньостроковій перспективі. Адже в процесі створення нових бюджетних програм не робиться корегування на вже існуючі бюджетні програми. Яскравим прикладом такого дублювання програм є запровадження у 2010 році в транспортній сфері у зв'язку з проведенням Євро-2012 десяти нових програм, які, по суті, дублюють існуючі програми [15]. Нерівномірне фінансування бюджетних програм та зміна пріоритетів фінансування щороку є ще одним відхиленням від принципів фінансування за програмно-цільовим методом.

Планування видатків бюджету за допомогою програмно-цільового підходу в Україні на сьогодні малоефективне, проте їх усунення дасть змогу значною мірою оптимізувати процес планування та досягти в майбутньому соціально-економічного зростання в державі. Застосування програмно-цільового підходу дозволяє створити умови для досягнення стратегічних та поточних цілей суспільного розвитку країни.

Таблиця 2. - Порівняльний аналіз обсягів фінансування бюджетних програм у 2009-2010 роках [3]

Галузі	Роки				Відхилення 2010 р. до 2009 р.	
	2009		2010		Кількість програм	Обсяг фінансування, млн грн.
	Кількість програм	Обсяг фінансування, млн грн.	Кількість програм	Обсяг фінансування, млн грн.		
Охорона здоров'я	50	1025,2	71	1277,0	21	251,8
Освіта	53	714,7	65	918,0	12	203,3
Житлово-комунальне господарство	12	41,9	20	52,2	8	10,3
Разом	115	1781,8	156	2247,2	41	465,4

Призначення бюджетного планування полягає в забезпеченні збалансованості фінансових ресурсів держави, які акумулюються через бюджет, із метою найоптимальнішого поєднання можливих доходів держави та фінансування за їх рахунок необхідних витрат на виконання завдань, що стоять перед країною. Тож важливе завдання планування полягає у визначенні пріоритетів у видатковій політиці бюджету, ураховуючи цілі, установлені основними програмними документами уряду. Планування видатків - важлива складова бюджетного процесу, яка потребує належної уваги й має велику кількість проблем в Україні на сьогодні.

Звернення до зарубіжного досвіду планування видаткової частини бюджету, зокрема до досвіду Франції, дає нам уявлення про те, яким має бути прозорий механізм бюджетного планування. Державний бюджет у цій країні планується як допоміжний документ, що механічно об'єднує загальний (зведений) бюджет. Основними статтями бюджетних видатків Франції є фінансування розвитку національного господарства (сюди включаються й капітальні видатки, розвиток військово-промислового комплексу тощо), а також фінансування програм підтримки доходів населення (тобто соціальне забезпечення). Частка міжбюджетних трансфертів із загальнодержавного бюджету становить

25-30 % на численні спеціальні рахунки казначейства та так звані "приєднані бюджети" [7].

Бюджети США та Японії значно більше коштів передбачають на розвиток науки (3-4 % від ВВП спрямовується на розвиток науки в Японії) та соціальний добробут громадян (у США 40-45 % бюджетних коштів спрямовується на соціальне забезпечення). Це пояснюється тим, що уряди цих країн дбають про перспективи їх розвитку, фінансуючи освіту, науку та збільшуючи соціальний захист населення. Останнє, до речі, є одним зі стимулів "залучення мізків" до країни за умови її відкритої міграційної політики.

У країнах із невисоким рівнем економічного розвитку фінансування соціальних потреб, науки, освіти та інші видатки є значно нижчими, порівняно з розвинутими країнами. Проте й пріоритети в таких країнах є іншими. Так, неможливо мати високі соціальні стандарти в країні, у якій економіка знаходиться в занепаді. Саме тому важливим є процес планування видатків бюджету, які є суттєво обмеженими та мають бути максимально ефективно використані й принести бажані результати.

На сьогодні рівень виконання планових показників в Україні достатньо низький, про що свідчать дані рисунка 1.

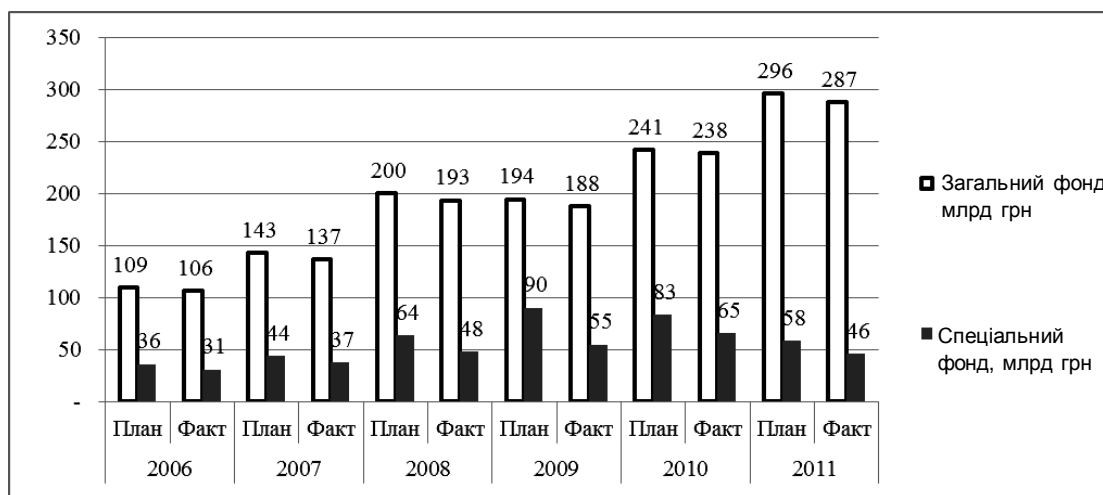

Рис. 1. Динаміка планових та фактичних показників видатків Державного бюджету України у 2008-2011 роках (складено автором на основі Звітів МФУ "Про виконання Державного бюджету України за 2006-2011 роки" [15]).

Як видно з рисунка 1, планові показники видатків бюджету завжди перевищують фактичний рівень їх виконання, що є свідченням низької ефективності

бюджетного планування. Видатки Загального фонду Державного бюджету України є більшими за видатки Спеціального фонду. Планові показники За-

гального та Спеціального фондів бюджету є вищими за фактичні показники їх виконання. Так, найменше відхилення фактичного показника виконання видатків бюджету від планового значення спостерігалось у 2006 році (3,08 млрд грн). У період із 2007 до 2009 відхилення щороку суттєво зросло (5,74 млрд грн, 6,53 млрд грн, 6,63 млрд грн відповідно). У 2010 році уряду вдалося максимально наблизитись до рівня 2006 року й скоротити відхилення плану від факту до 3,16 млрд грн. Проте у 2011 році спостерігається значне зростання невідповідності в запланованому та фактичному рівні виконання видатків Загального фонду бюджету (становить 8,68 млрд грн).

Видатки Спеціального фонду Державного бюджету України хоч і є значно меншими від видатків Загального фонду, проте їх планування набагато менш реалістичне. Найменше відхилення планового від фактичного рівня, як можна побачити з рис. 1, спостерігається у 2006 році (на 5,10 млрд грн було фактично витрачено менше коштів, ніж заплановано в бюджеті). Різкий ріст відхилення факту виконання видатків починається з 2007 року й у 2009 році сягає свого максимального значення 35,38 млрд грн. У 2010 та 2011 роках вдалося знизити недостовірність планових показників.

Метою складання середньострокового плану бюджетних видатків є ефективне управління бюджетними коштами в середньостроковій перспективі, проте, як показує практика, ще жодного року фактичні показники виконання бюджету не досягали планового рівня, що свідчить про невиконання бюджетним плануванням головної мети - ефективного розподілу бюджетних коштів та зростання економічного та соціального рівня розвитку.

Видатки бюджету будуть ефективним механізмом впливу держави на суспільні процеси лише за наявності чіткого плану дій, якого будуть дотримуватися в країні в довгостроковій перспективі, без зміни стратегічних для держави рішень щороку, як це відбувається в Україні. Саме із цією метою розробляється постанова Верховної Ради України "Про Основні напрямки бюджетної стратегії на відповідний рік", яка враховує пріоритети на той чи інший рік. Проте ці пріоритети, так само як і бюджетні програми, не можуть змінюватися кардинально щороку, адже за один рік реалізувати головну мету бюджетної програми нереально. А якщо немає гарантії в тому, що кошти будуть надходити періодично до досягнення головної цілі, узагалі немає сенсу вкладати кошти в той чи інший проект.

Бюджетна політика має бути спрямована на досягнення суспільно значущого результату від витратених бюджетних коштів. Проте за відсутності ефективного бюджетного планування це здійснити неможливо. Проблема можна вирішити лише через взаємоузгодженість бюджетних програм із довгостроковими стратегічними пріоритетами суспільного розвитку та гарантії з боку уряду, що при зміні влади ці програми не будуть "прикриті". У процесі бюджетного планування має бути дотриманий головний принцип програмно-цільового методу - кошти, що виділяються з бюджету, мають стимулювати розвиток, а не фінансувати розв'язання поточних проблем.

На сьогодні в Україні процес бюджетного планування не є досконалим, про що свідчать суперечності в процесі його реалізації. Розробка прогностичних показників щодо видатків Державного бюджету в Україні залишається формальністю, а самі показни-

ки досить рідко відповідають реальним. Відповідно до статті 38 Бюджетного кодексу України до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет на планований рік подають показники зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три бюджетні роки. Водночас на практиці така робота проводиться формально, що, по-перше, пов'язано з ненадійністю макроекономічного прогнозування, зміною під впливом різних політичних сил раніше обраних пріоритетів у бюджетних видатках, по-друге, такі прогнози насправді не використовують у роботі з формування показників бюджету на наступні роки [6, с. 84]

Висновки

У процесі дослідження проблем планування бюджетних видатків в Україні виявлено, що на сьогоднішні планові показники не є реалістичними. Фактичний рівень бюджетних видатків знаходиться на суттєво нижчому рівні (особливо у 2011 році) порівняно з плановим, що є свідченням неефективності процесу бюджетного планування. Програмно-цільовий метод, який на сьогодні застосовується в Україні в процесі бюджетного планування, не є ефективним через існування великої кількості бюджетних програм, що дублюють одна одну, щорічну зміну пріоритетів бюджетного фінансування, спрямування основної маси бюджетних коштів на поточне споживання, а не на розвиток тієї чи іншої сфери.

Оптимізація процесу бюджетного планування на сьогодні має велике значення, адже неможливо досягти високого рівня розвитку держави без існування чіткого плану дій. Фінансові ресурси, що сьогодні витрачаються на створення одного проекту, а завтра - на створення іншого за рахунок зупинки фінансування попереднього, по суті, витрачаються марно. Кожна бюджетна програма, профінансована наполовину, не приносить бажаного результату, а отже, веде до нецільового та неефективного витрачання бюджетних коштів.

Удосконалення бюджетного планування в Україні має здійснюватися шляхом:

- створення ефективного та реалістичного механізму прогнозування та планування видатків бюджету на середньо- та довгостроковий період;
- закріплення на законодавчому рівні недоторканності та неперервності фінансування соціально та економічно значущих бюджетних програм;
- зменшення бюджетних програм, що не сприяють економічному розвитку та спрямовані на поточне споживання;
- оптимізації програмно-цільового методу, шляхом планування видатків бюджету, шляхом організації цього процесу відповідно до принципів, на яких побудовано програмно-цільове фінансування зарубіжних країн;
- підвищення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів та оцінки ефективності від їх витрачання, що дасть змогу фінансувати лише ті програми, що принесуть соціально-економічні результати для держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Василик О. Д. Бюджетна система України / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. - К. : Центр навч. л-ри, 2004. - 544 с.

3. Глущенко Ю. А. Практика запровадження програмно-цільового методу [Електронний ресурс] / Ю. А. Глущенко. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/prpdaa/econ/2011_2_t1/077.pdf.

4. Крикун Т. І. Інституційні засади розвитку системи управління видатками бюджету [Електронний ресурс] / Т. І. Крикун. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2012_1/Krikun.pdf.

5. Лозова О. М. Державні видатки у бюджетному регулюванні економічної стабілізації / О. М. Лозова // Наука й економіка. - 2010. - № 1 (17). - С. 28-36.

6. Лютий І. Суперечності планування видаткової частини Державного бюджету України / І. Лютий, Л. Савич // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - № 19. - С. 81-87.

7. Михайленко С. В. Міжнародний досвід планування бюджету / С. В. Михайленко // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 9 (111). - С. 215-222.

8. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України / Ю. В. Пасічник. - [2-ге вид., перероб. і доп.]. - К. : Знання, 2008. - 670 с.

9. Сялямон-Міхеєва К. Д. Сучасний стан формування видатків бюджету України: особливості використання /

К. Д. Сялямон-Міхеєва // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2009. - № 4 (47). - С. 72-81.

10. Самошкіна О. А. Перспективне прогнозування видатків бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток / О. А. Самошкіна // Наукові праці НДФІ. - 2008. - № 4 (45). - С. 112-117.

11. Сафанова Л. Д. Бюджетний менеджмент / Л. Д. Сафанова. - К. : КНЕУ, 2001.

12. Табачун Б. М. Нормативне регулювання та ефективність використання програмно-цільового методу бюджетування в Україні / Б. М. Табачун // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2011. - № 3 (12). - С. 31-34.

13. Фещенко Л. В. Бюджетна система України / Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. - К. : Кондор, 2008. - 440 с.

14. Юрій С. І. Казначейська система / С. І. Юрій, В. І. Стоян, М. Й. Мац. - Тернопіль, 2002. - 394 с.

15. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2006-2011 роки // Міністерство фінансів України.

T. Tabakova

THE MAIN PRINCIPLES OF PLANNING BUDGET EXPENDITURES IN UKRAINE

The study deals with the basic principles of expenditures planning. Detailed analysis of the budget expenditures planning shows that this process has deficiencies nowadays. The conclusions about the ways of budget expenditures planning optimization are made in the article.

Key words: budget expenditures planning, program-target method, budget, budget financing

© Т. Табакова

Надійшла до редакції 21.08.2012

УДК 330.341.1

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЧЧИНИ: ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

АНДРІЙ ХІМЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент Донецького національного університету

ОЛЕКСАНДРА ПОПОВИЧ,

Донецький національний університет

У статті розглянуто сучасний стан інноваційної політики Німеччини та використання її досвіду в Україні. Детально представлена статистична інформація про джерела фінансування, а також перелік урядових програм, що сприяють розвитку науково-дослідницької діяльності. На базі проаналізованих даних запропоновані напрями вдосконалення інноваційного розвитку України.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційна політика, інноваційна продукція.

Постановка проблеми. Останнім часом активізація інноваційного потенціалу є головним і найбільш актуальним завданням розвитку держави, оскільки цей фактор визначає її конкурентоспроможність на світовій арені. Упровадження інновацій стратегічно

важливе, оскільки забезпечує розвиток держави в економічній і соціальній сферах. Про те, що наявність розвиненого інноваційного потенціалу країни, його позитивна динаміка є необхідним чинником стійкого економічного зростання, свідчить і досвід заруб-